

ปรัชญาภาษาในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน

THE LANGUAGE PHILOSOPHY IN ISAN LOCAL LITERATURE

ประกอบ มีโคตรกอง¹ และ สุวิน ทองป่น²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Prakob Meekotkong¹ and Suwin Thongpun²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khonkaen Campus, Thailand^{1,2}

Corresponding Author, E-mail: Prakob_1968@hotmail.com

บทคัดย่อ

ปรัชญาภาษาในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน กล่าวคือ ภาษาเป็นรากฐานของความมั่นคงและยั่งยืนทางขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นอีสานที่ถูกถ่ายทอดผ่านอารมณ์ความคิดและความรู้สึกให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดอารมณ์และความรู้สึกนั้นๆ ตามไปด้วย ภาษาทางวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานจึงถือได้ว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตให้วิถีท้องถิ่นอีสาน เป็นตัวกำหนดความเป็นไทยอีสานอย่างแท้จริง ทั้งยังเป็นการรักษาวิถีชีวิตของความเป็นชุมชนท้องถิ่นอีสานอันเป็นความเชื่อ ค่านิยม คตินิยม ศิลปะ และการดำเนินชีวิตในแบบชุมชนท้องถิ่นอีสาน และการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมให้ลูกหลานรุ่นหลังได้นำไปประพฤติปฏิบัติ ได้แก่วรรณกรรมทางศาสนา นิทาน บทเพลง สุภาษิต และคติธรรม พิธีกรรม โหราศาสตร์ ตำรายาต่างๆ หมอลำ กาพย์ กลอน เป็นแบบแห่งการประพฤติปฏิบัติของคนอีสานที่เรียกว่า ฮีตคอง และพิธีกรรมทางศาสนา

คำสำคัญ: ปรัชญาภาษา; วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน; ปรัชญาในวรรณกรรม

* ได้รับบทความ: 23 กรกฎาคม 2563; แก้ไขบทความ: 25 กันยายน 2563; ตอปรับตีพิมพ์: 28 กันยายน 2563

Received: July 25, 2019; Revised: September 25, 2020; Accepted: September 28, 2020

Abstract

Language philosophy in Isan local literature means that the language is the foundation of stability and sustainability through the traditions, traditions and beliefs of the Isan local communities. That is transmitted through the emotions, thoughts and feelings for the readers, listeners, resulting in the emotions and feelings that follow in the language of the local Isan literature, therefore Isan local literature is regarded as important to the lifestyle of the Isan local way. It truly determines the Tai Isan and also preserves the way of life of the Isan local community, which is a belief, values, artistic ideals, and lifestyle in the local Isan community. And conservation of traditional traditions for later generations to practice Including religious literature, tales, Isan proverbs, proverbs, and morals, rituals, astrology, various medicinal texts, MorLam, poem, poetry which is a form of conduct of the Isan people called Isan rules and religious rituals.

Keywords: Language Philosophy; Isan Local Literature; Philosophy In Literature

บทนำ

ชนเผ่าไทยโบราณดั้งเดิมยังไม่มีหนังสือหรือตำราเรียน และยังไม่มีสถานที่ในการจัดการเรียนการศึกษาเหมือนในปัจจุบัน ในสมัยโบราณจะมีการเรียนหรือถ่ายทอดความรู้ด้วยรูปแบบ มุขปาฐะ หมายถึง วิธีการถ่ายทอดสรรพวิทยาจากคนหนึ่งคนหนึ่ง โดยปากเปล่า ชนิดปากต่อปาก ตัวต่อตัวต่อ บอกกันจนกระทั่งจำได้ติดปาก ขึ้นใจแม่นยำ ยุคคนไทยอีสานโบราณ การถ่ายทอดหรือการสอนการเรียน ก็หาได้มีตำรับตำราเรียนที่เป็นรูปแบบโดยเฉพาะ ไม่มีหนังสือเป็นตำราเรียน และใช้การถ่ายทอดแบบมุขปาฐะดั้งเดิมของชาว การตะ วิธีการถ่ายทอดแบบนี้ใช้ถ่ายทอดพระเวทของพวกพราหมณ์ มีมาก่อนครั้งพุทธกาล นับว่าเป็นวิธีการเรียนการสอนที่เก่าแก่ที่สุดวิธีหนึ่งของโลก ภาษาที่ถูกเปลี่ยนแปลงไปก็เพราะภาษาของเชื้อชาติที่มีวัฒนธรรมเข้มแข็งกว่า จะมีอิทธิพลมาเข้าครอบครอง ค่านิยมทางภาษาของชาติที่ด้อยกว่า โดยเฉพาะภาษาของชาติที่ถูกปกครองก็就会被ทำให้เสื่อมค่านิยมในภาษาไปที

ละน้อยๆ บางคำก็สูญสลายไปตรงข้ามภาษาที่มีอิทธิพลสูง ก็จะขยายกว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เช่น ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศสและสเปน เป็นต้น (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, 2537 : 12)

ภาษาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในบรรดาวัฒนธรรมทั้งปวง เป็นสัญลักษณ์และสื่อความหมายว่าเผ่าชนใดมีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง เผ่าชนนั้นเป็นผู้เจริญแล้ว และมีพัฒนาการทางสังคมที่เป็นปึกแผ่นมั่นคงมาช้านาน (จิรภัทร แก้วกู่, 2541 : 7) สำหรับภาษาท้องถิ่นอีสานที่มีรากศัพท์อันเดียวกันความหมายอันเดียวกันเป็นส่วนใหญ่แต่สำเนียงของคนในท้องถิ่นจะแตกต่างกันไปตามสายพันธุ์ของชุมชนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน และสามารถจำแนกสำเนียงสำคัญสำคัญได้แก่ สำเนียงภาษาลาวนครเวียงจันทน์ ภาษาลาวนครหลวงพระบาง สำเนียงจังหวัดเลย สำเนียงจังหวัดชัยภูมิ สำเนียงจังหวัดร้อยเอ็ด สำเนียงจังหวัดขอนแก่น สำเนียงจังหวัดอุดรธานี สำเนียงจังหวัดอุบลราชธานี สำเนียงจังหวัดศรีสะเกษ สำเนียงจังหวัดนครราชสีมาหรือโคราช และสำเนียงจังหวัดสกลนคร นอกจากนี้ยังมีภาษาของชนกลุ่มน้อย เช่น ภาษาส่วย ภาษาแสก ภาษากะเลิง ภาษาขะแมร์หรือเขมรสูง ภาษาภูไท ไทญ้อ เป็นต้น (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, 2537 : 14)

โดยทั่วไปภาษาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในบรรดาวัฒนธรรมทั้งปวง เป็นสัญลักษณ์และสื่อความหมายว่าเผ่าชนใดมีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง เผ่าชนนั้นเป็นผู้เจริญแล้ว และมีพัฒนาการทางสังคมที่เป็นปึกแผ่นมั่นคงมาช้านาน (จิรภัทร แก้วกู่, 2541 : 7) โดยส่วนมากจะมีปรากฏในวรรณกรรมโดยที่ชาวอีสานรวมถึงชาวไทยในอาณาจักรล้านช้างมีตัวอักษรใช้จดบันทึกเรื่องราวอยู่ 2 แบบ คือ อักษรตัวธรรมอย่างหนึ่งและอักษรไทยน้อย อีกอย่างหนึ่งอักษรทั้ง 2 แบบนี้ได้ใช้ควบคู่กันมาแต่สมัยโบราณ (ธวัช ปุณโณทก, 2525 : 156) วรรณกรรมอีสานมีทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ฮ้าย เหมือนทางภาคกลาง มีคำสัมผัสหรือคำก่าย ก่ายนอก ก่ายใน ตามแบบฉบับที่ได้มาจากบรมครูทางอินเดีย ประชาชนชาวอีสานแต่ปางก่อนนิยมอ่านวรรณกรรมเรื่องสำคัญที่มีคติสอนใจได้ประโยชน์หลายทางเช่น กาพย์เห่ชม ศิลป์ไชย ท้าวชูขุนนางอ้าว จำปาสีต้น ท้าวเสียวสวาสดี ผาแดงนางไอ่ ท้าวกำพร้าวคำสอน ภาษิต ฆะหลู ก้อม บทกลอนของวรรณกรรมเหล่านี้มีหลายรสสละสลวยกินความลึกซึ้งมาก (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2520 : 15)

วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันทุกวันนี้ มีมากมายหลายอย่าง ปกติแล้วชาวอีสาน ไม่ค่อยชอบบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะชอบบอกเล่าหรือท่องจำ

กันมาจะมีการจารึกหรือจาร ไว้เฉพาะวรรณคดีเรื่องยาวหรือตำรายา ส่วนวรรณกรรมอื่นๆ จะใช้วิธีการบอกเล่าสืบต่อกันมา (Prameun Phimsem, 2009 : 51) ซึ่งภาษาถิ่นอีสานเปลี่ยนแปลงไปมากคนรุ่นหลังที่อยู่ในวัยเรียนไม่เข้าใจภาษาเดิมเพราะขาดการสนับสนุน ไม่ยอมให้วรรณกรรมท้องถิ่นมีในหลักสูตรการเรียนการสอน ด้วยภาษาท้องถิ่นอีสานมีความหมายชัดเจนอยู่ในคำนั้นๆ เป็นลักษณะคำวิเศษณ์ หรือคำกริยาวิเศษณ์ ให้ทราบความหมายของการไม่ต้องอธิบายความหมายเพิ่มเติม ผู้ที่เป็นเจ้าของภาษาเมื่อได้รับฟังจะเข้าใจได้ทันทีว่าสิ่งที่กล่าวถึงนั้นมีลักษณะอย่างไร (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, 2537 : 14) จึงพบว่าวรรณกรรมส่วนใหญ่ได้รับสืบทอดมาจากวรรณกรรมที่เจริญรุ่งเรืองในกลุ่มแม่น้ำโขง และบางส่วนปราชญ์ในท้องถิ่นได้สรรค์สร้างขึ้นใหม่แต่คตินิยมความเชื่อ และวัฒนธรรมธรรมเนียมในการประพันธ์ของวรรณกรรมที่นักปราชญ์ท้องถิ่นสรรค์สร้างขึ้นมานี้ยังรักษารูปแบบเดิมทั้งสิ้นฉะนั้นรูปแบบของวรรณกรรมอีสานจึงมีลักษณะเดียวกับวรรณกรรมล้านช้าง (ธวัช ปุณโณทก, 2525 : 156) ในปัจจุบันมีค่านิยมเปลี่ยนแปลงไป เพราะนำวรรณกรรมของท้องถิ่นสังคมอื่น และประเทศอื่นมาเรียนแทนของเรา ปัญหาสังคมของเราจึงเกิดขึ้นและยุ่งยากตามลำดับ เพราะเยาวชนของเราขาดคุณธรรม ศีลธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นจริยธรรมที่ดีงาม ซึ่งวรรณกรรมของเราไม่มีโอกาสที่จะกล่อมเกล่าให้มีชีวิตที่สงบสุขอย่างที่เราเคยมีมาแต่ในอดีต การฟื้นฟูภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเราจะต้องเรียนรู้ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือผูก ที่เขียนด้วยอักษรตัวไทยน้อย ซึ่งเป็นการบันทึกเรื่องราววรรณกรรมพื้นบ้านชาวอีสานไว้ทั้งหมด ส่วนอักษรตัวธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับคำสอนทางพุทธศาสนา ที่พระท่านนำมาเทศนาสั่งสอนอบรมพุทธศาสนิกชน (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, 2537 : 13)

จากปัญหาที่กล่าวไว้ในเบื้องต้น ว่าวรรณกรรมอีสานเป็นเรื่องราวที่ถ่ายทอดออกมาทางภาษาที่สื่อสารให้กับผู้ฟังได้เกิดความเข้าใจในความหมายอันเป็นเอกลักษณ์และเป็นคุณค่าอันดีงามของคนอีสาน ที่ควรอนุรักษ์ไว้เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ อีกทั้งยังเป็นการสร้างรากฐานความมั่นคงทางจิตสำนึกที่ดีงามของคนอีสาน ภาษาในวรรณกรรมอีสานจึงมีคุณค่าทางปรัชญาในหลายๆ ด้าน เช่น ที่เป็นการประพจน์ปฏิบัติ เป็นข้อคิดหรือคำสอน สุภาษิตคติให้เกิดความรู้ ให้มีความขยันตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เกิดความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม สวรรค์นรก ให้เกิดความเกรงกลัวต่อบาปบุญ ดังนั้นแล้วภาษาในวรรณกรรมอีสานจึง

เป็นสื่อกลางที่เชื่อมแนวคิดนักปราชญ์ เพื่อนำมาสั่งสอนลูกหลานให้มีความประพฤติปฏิบัติที่
ดีงามเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมและทำให้ชุมชนเกิดความสงบสุข

ปรัชญาภาษาในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน

จากการศึกษาแนวคิดปรัชญาภาษาในวรรณกรรมอีสานที่ผู้เขียนจะได้กล่าวถึง
ความหมายของวรรณกรรมอีสานความสำคัญของวรรณกรรมอีสานและภาษาที่ใช้ในการ
สื่อสาร อันเป็นภาษาที่มีปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เพื่อเป็นการสื่อให้เห็นถึงคุณค่าของ
วรรณกรรมอีสาน เพื่อให้เกิดแนวคิดหรือคติ ให้กับผู้ที่ฟังได้นำไปประพฤติปฏิบัติ ที่จะได้
กล่าวถึงในลำดับต่อไป

1. ความหมายของภาษาอีสาน

ภาษาท้องถิ่นอีสานมีความหมายชัดเจนอยู่ในคำนั้นๆ เป็นลักษณะคำวิเศษณ์ หรือคำ
กริยาวิเศษณ์ ให้ทราบความหมายของการไม่ต้องอธิบายความหมายเพิ่มเติม ผู้ที่เป็นเจ้าของ
ภาษาเมื่อได้รับฟังจะเข้าใจได้ทันทีว่าสิ่งที่กล่าวถึงนั้นมีลักษณะอย่างไร (สำนักงาน
ศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, 2537 : 14)

ภาษาอีสาน คือ ภาษาไท-ลาวจึงเป็นภาษาพูดที่คนบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำมูล
และแม่น้ำเจ้าพระยา ใช้พูดสื่อสารและติดต่อสัมพันธ์กันมาแต่โบราณ คำและความเป็นอย่าง
เดียวกันแต่สำเนียงที่พูดได้กลายไปตามพัฒนาการของแต่ละสังคม เป็นต้นว่าสำเนียง
เวียงจันทน์ สำเนียงอีสาน สำเนียงล้านนา และสำเนียงเจ้าพระยา (โคราช) สำเนียงเหล่านี้
หากไม่ยึดอุปาทานแห่งภาษาเขียนในสมัยปัจจุบันนี้แล้วคงยากต่อการปฏิเสธได้ว่าผู้คน
เหล่านี้สามารถที่จะพูดจากันรู้เรื่องราวโดยตลอด แม้สำเนียงจะเพี้ยนกันไปบ้างก็ตาม
(จิรภัทร แก้วภู, 2541 : 11)

ภาษาจึงเป็นคำพูดหรือคำที่เกิดขึ้นมาแล้วถ้านิยมใช้กันในหมู่คณะก็จะเป็นคำที่มี
ชีวิต และดำรงเป็นภาษาของหมู่นั้นๆ ได้ แต่ถ้าไม่ได้นิยมใช้ก็จะเสื่อมสูญสลายไป แล้ว
ภาษาก็จะมีวิวัฒนาการตามกาลเวลาของยุคสมัย เมื่อเกิดภาษาพูดขึ้นต่อมาก็เกิดภาษาเขียน
คือตัวหนังสือ หรือตัวอักษร เพื่อเป็นสื่อความหมายแทนคำพูด หรือเป็นตัวสัญลักษณ์ในการ
สื่อสารที่อยู่ห่างไกลกัน หรือเพื่อเป็นการบันทึกกิจกรรม และเรื่องราวของมนุษย์เอาไว้ เป็น
ประสบการณ์ทางการศึกษาค้นคว้าของมนุษย์สืบทอดต่อกันมาจนถึงสมัยปัจจุบัน (สำนักงาน
ศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, 2537 : 12)

2. ความหมายของวรรณกรรมอีสาน

วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันทุกวันนี้ มีมากมายหลายอย่าง ปกติแล้วชาวอีสาน ไม่ค่อยชอบบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะชอบบอกเล่าหรือท่องจำ กันมาจะมีการจารึกหรือจาร ไว้เฉพาะวรรณคดีเรื่องยาวหรือตำรายา ส่วนวรรณกรรมอื่นๆ จะใช้วิธีการบอกเล่าสืบทอดกันมา วรรณกรรมอีสานที่ปรากฏ เช่น 1. นิทานก้อมคำขำขัน 2. นิทานพื้นบ้านหรือตำนาน 3. นิทานเรื่องยาวหรือนิทานพื้นเมือง 4. ญาบเว้า 5. โตงโตย 6. ผญา 7. คำสู่ขวัญหรือคำผูกแขน 8. หมอลำ 9. เซิ้งบั้งไฟ เซิ้งนางแมว เซิ้งนางดั่ง 10. แห่ แฉมพร 11. สารภัญญ์ 12. เพลงกล่อมลูก 13. คำสอย 14. คำทวย 15. โศก หรือโณลก 16. บันทึกตำรายา 17. คำเสียเคราะห์ หรือสะเดาะเคราะห์ 18. ฮีต คอง คะลำ 19. ลำทรง หรือ รำผีฟ้า (Prameun Phimsem, 2009: 51)

วรรณกรรมอีสานมีทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ฮ้าย เหมือนทางภาคกลาง มีคำ สัมผัสหรือคำก่าย ก่ายนอก ก่ายใน ตามแบบฉบับที่ได้มาจากบรมครูทางอินเดีย ประชาชน ชาวอีสานแต่ปางก่อนนิยมอ่านวรรณกรรมเรื่องสำคัญที่มีคติสอนใจได้ประโยชน์หลายทาง เช่น กาพย์เกษ ศิลป์ไชย ท้าวชูขุนนางอ้าว จำปาสีตัน ท้าวเสียวสวาสดี ผาแดงนางไอ่ ท้าว กำพร้าวคำสอน ภาษีต ผญา ก้อม บทกลอนของวรรณกรรมเหล่านี้มีหลายรสละสลวยกิน ความลึกซึ้งมาก แต่คนสมัยใหม่ไม่ค่อยเข้าถึงกลอนรำต่างๆ ที่ออกทางสื่อสารมวลชนสำคัญ สมัยปัจจุบันที่มีคนชอบฟังดนตรีดองแถม อาจเป็นกลอนประเภทลำตัด บริบูรณ์ด้วยบท สักวาส ใช้ภาษาอื่นมาแทรกให้กลายเป็นกลอนวิบัติ ซึ่งยากที่ผู้ไม่ค่อยใส่ใจจะทราบถึงคุณและ โทษ เพราะหูฟังไม่ถึงคำกลอนที่มีค่าเปรียบเปรย ผู้คนกล่าวถึงอยู่เสมอก็มีทั้งที่เรียกว่าคำ ผะพญา และคำกลอนธรรมดาซึ่งมีหลายแบบ (จารุบุตร เรื่องสุพรรณ, 2520 : 15)

วรรณกรรมอีสานเป็นเรื่องราวที่มีความสำคัญกับคนอีสาน ที่ปราชญ์ได้จารึกไว้ให้ เห็นเป็นแบบธรรมเนียมการประพันธ์ แก่นของเรื่อง ท่วงที่การประพันธ์ตลอดจนคุณค่าและ สารประโยชน์ในวรรณกรรมอีสานเท่าที่จะสามารถทำได้ เช่น วรรณกรรมพระพุทธศาสนา วรรณกรรมคำสอน และวรรณกรรมนิทาน ส่วนวรรณกรรมอื่นๆ ได้แก่ วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ วรรณกรรมตำนานบ้านตำนานเมือง หรือวรรณกรรมเบ็ดเตล็ดอื่นๆ (ธวัช ปุณโณทก, 2525 : 189)

วรรณกรรมอีสานมีมากมายหลายประเภททั้งที่บันทึกไว้ในใบลานหนังสือผูก และ เล่าสืบทอดกันมา หรือศึกษาเพื่อสืบทอดต่อกันมา เช่น คำสู่ขวัญ คำเซิ้งบั้งไฟ คำผญา

สารภัญญ์ หมอลำ รวมไปถึงนิทานพื้นบ้านซึ่งมีอยู่มากมายหลายสิบเรื่อง ที่มาของวรรณกรรมอีสานจึงมีมา 2 ทางคือ มาจากพุทธศาสนา และมาจากการแต่งขึ้นของท่านผู้รู้ ผู้ที่จะแต่งเรื่องราวต่างๆ ของอีสานได้นั้นจะต้องเป็นปราชญ์จริงๆ จะต้องรู้ทั้งระเบียบประเพณีวัฒนธรรมของชาวบ้าน รู้รูปแบบการแต่งลักษณะคำประพันธ์ ตลอดจนมีจิตวิทยาในการโน้มน้าวให้ผู้ฟังสนใจ (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, 2537 : 32-33)

3. ปรัชญาภาษาในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน

ปรัชญาภาษาในวรรณกรรมอีสานเป็นสิ่งที่ปราชญ์ผู้รู้ได้จารึกบันทึกไว้ เพื่อสืบทอดไว้ให้แก่คนรุ่นหลังได้ศึกษาอีกทั้งยังเป็นการเล่าเรื่องทางด้านประวัติศาสตร์ความสำคัญ และความเป็นมาของคนโบราณอีสาน ทั้งในแง่ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี ด้านสังคม ความเชื่อและศาสนา อีกทั้งยังกล่าวถึงพิธีกรรมต่างๆ ในการประพฤติปฏิบัติของคนอีสาน เพื่อยืนยันให้รู้ว่าภาษาที่จารึกขึ้นมานี้เพื่อเป็นการแสดงเอกลักษณ์ของความเป็นดินแดนอีสาน ก่อนที่จะเข้าถึงปรัชญาภาษาในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน จะต้องมีความเข้าใจในความหมายของปรัชญาภาษาและปรัชญาภาษาในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน ที่จะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

ปรัชญาภาษา คือ การศึกษาปรากฏการณ์การที่มีความหมายของภาษา เป็นศูนย์กลางของปรัชญา ที่นักปรัชญาคิดแสวงหาความจริงแก่นแท้ของสรรพสิ่ง และเป็นวิชาการเริ่มแรกของมนุษย์ในอภิปรัชญาหรือญาณวิทยา การถกเถียงเกี่ยวกับธรรมชาติที่แท้จริงของความเป็นจริงหรือความรู้ หรือความดีกับความงาม เช่น “ความดี” หรือ “ความเป็นจริง” หรือ “ความรู้” จากการวิเคราะห์ถ้อยคำในภาษา เพื่อใช้ภาษาเป็นเหมือนกับสะพานข้ามไปสู่การเข้าใจความเป็นจริงหรือโลกธรรมชาติให้เห็นชัดเจน ด้วยการแบ่งสิ่งที่มีอยู่ออกเป็น “วัตถุ” กับ “คุณสมบัติ” ที่กล่าวถึงวัตถุกับคุณค่าที่เกิดขึ้นทางภาษาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของมนุษย์ ที่ทำให้มนุษย์ดำรงความเป็นมนุษย์อยู่ได้ (โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, 2558 : 2-5)

ปรัชญาภาษาในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน คือ แนวคิดที่เกิดขึ้นจากการแสวงหาปัญหาความจริงที่เกี่ยวกับชีวิตและโลก ด้วยการใช้ภาษาที่สื่อให้เกิดความเข้าใจในปรัชญาชีวิต ที่ถ่ายทอดผ่านวรรณกรรม ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตและรวมทั้งประสบการณ์ทางสังคม เพื่อให้เกิดความรู้ในแบบแผนของชีวิตและจุดมุ่งหมายสูงสุดของการดำเนินชีวิต ปรัชญาภาษาในวรรณกรรมทำให้เราได้เห็นความสำคัญของชีวิตและซาบซึ้งในคุณค่าของชีวิต

และความมหัศจรรย์ของชีวิตของคนอีสานควรที่จะเรียนรู้เพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ ที่มี ความสัมพันธ์กับคนในสังคมอีสาน ในเรื่องความรู้สึกทางอารมณ์อารมณ์ แรงบันดาลใจ การใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล การประพฤติปฏิบัติของคนในอีสานในสิ่งที่ถูกต้อง ยึดหลักศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ประเพณีและวัฒนธรรม การดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของคน ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ การกระทำ และความเป็นอยู่ของคน ซึ่งปฏิบัติสืบต่อกันมา (เบญจมาศ พลอินทร์, 2525 : 81-90)

วรรณกรรมเป็นการแต่งขึ้นด้วยสำนวนทางภาษา วรรณกรรมเป็นบทร้อยกรองมี วรรคตอนมีสัมผัสมีคณซึ่งต้องแต่งให้สัมผัสตามกฎเกณฑ์ บางครั้งอาจจะละส่วนหนึ่งส่วนใด ของข้อความหรือสับตำแหน่งหน้าที่ของคำในประโยคเช่น อาจจะนำประธานไปไว้ส่วนท้าย หรือเอากริยาขึ้นก่อนแล้วแต่ความเหมาะสม บางครั้งวรรณกรรมที่แต่งเป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน อันเกิดจากจินตนาการที่ดี การฟังก็ดี และการแปลก็ดี หากมีความหมายที่เกินความ จริง หรือเหนือธรรมชาติอยู่บ้าง แต่ปราชญ์ผู้รู้ก็สามารถสื่อความหมายให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจได้ ถ้าหากเราอ่านและพิจารณาด้วยเหตุผลแล้วพยายามปรับความเข้าใจให้เข้ากับเจตนาของ ผู้เขียน คำว่าวรรณกรรมที่เกิดจากจินตนาการนั้นหมายถึงปราชญ์ผู้รู้ใช้ความคิดสร้างภาพนึก และวาดเหตุการณ์ขึ้น ได้แก่นิทานต่างๆ ส่วนจากการฟัง หมายถึง เรื่องราวที่ปราชญ์ผู้รู้ได้ยิน ได้ฟังหรือทราบมาก่อนอาจจะเป็นเรื่องลัทธิ ศาสนา หรืออื่นๆ ได้แก่ พระยาคนคาก พระ เวสสันดร เป็นต้น ส่วนที่ถือว่าเป็นการแปลนั้นได้แก่การที่ได้รวบรวมเรียบเรียงเรื่องอื่นๆ ที่ เขาทำไว้เป็นหมวดหมู่ตลอดจนเรื่องวรรณกรรมที่แปลมาเป็นต้น อย่างไรก็ตามวรรณกรรม ทั้งหลายจะมีความสำคัญในแง่ที่กวีแต่งดีมีความสามารถได้นั้นขึ้นอยู่กับผู้อ่านรับได้เต็มที่ ว่า ความหมายที่ถ่ายทอดอารมณ์อันล้าลึกเป็นภาษาที่สวยงามของผู้เขียน ซึ่งนับเป็นความสำคัญ ประการแรกของวรรณกรรม (เบญจมาศ พลอินทร์, 2525 : 1-5)

นิทานอีสานเขียนเป็นร้อยกรอง (โคลงสาร) เป็นผญาที่สละสลวย กล่าวคือ ผญา หมายถึงข้อคิดคำคมปรัชญาปรากฏเป็นบทร้อยกรอง เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่ได้แก่เล่าสืบ ต่อกันมาหลายชั้นฉะนั้นเนื้อความในแต่ละท้องถิ่นอาจผิดเพี้ยนไปบ้าง แต่แนวมีทางในการ ปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันในสังคมไว้เป็นข้อๆ ตามแนวฉบับโบราณอีสานโดยแบ่งชัดเจน ดังนี้ สอนการศึกษาเล่าเรียน สอนคนให้เป็นคน สอนให้รู้จักทำบุญ สอนให้รู้จักกินอยู่ สอนให้ รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ สอนไม่ให้ลืมหินแนวทางที่จะสอนให้รู้จักการทำงาน สอนเกี่ยวกับการ พุดจา สอนให้ละบาปสร้างบุญ ที่เป็นการสอนที่มุ่งการเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจในการใช้

ชีวิตอย่างมีความสุขให้แก่ความคิดและวิสัยทัศน์แห่งบรรพบุรุษอีสาน (พระราชอุปเสนา
ภรณ์, 2558 : 2-3)

การรู้จักและการเข้าใจวรรณกรรมมีความสำคัญต่อชีวิต หนังสือวรรณกรรม
ทั้งหลายเป็นของจำเป็นสำหรับคนปกติธรรมดา เพราะวรรณกรรมเป็นของส่วนกลางเป็นข้อ
ผูกพัน หรือเป็นแนวทางดำเนินชีวิต เป็นเครื่องบันเทิงใจ เป็นสิ่งให้ความเจริญใจ เป็นทุกสิ่ง
ทุกอย่างที่เราต้องการให้เป็น จะพบว่าวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน เป็นวรรณกรรมที่เล่าสู่กันฟัง
สืบทอดกันมาด้วยปากเปล่าจากใบลานที่กวีแต่งไว้หรือจากการเล่าด้วยตาเปล่า แล้วปราชญ์ผู้รู้
นำไปร้อยกรองขึ้นจำเป็นที่เราจะไปศึกษา และทำความเข้าใจวรรณกรรมประเภทต่างๆ ว่า
ผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายให้เราทราบอะไร ที่ให้ประโยชน์แก่ชีวิต วรรณกรรมของชาติที่ถ่ายทอด
มาทำให้เรารู้จักเพื่อนร่วมโลกและของโลกโดยทั่วไป เพราะวรรณกรรมมิได้มีไว้เฉพาะของ
ชาติใดชาติหนึ่งแต่เป็นของโลก ด้วยการทำความรู้จักกับวรรณกรรมของชาติของตนและของ
ชาติอื่น หมายถึงจะเข้าใจสภาพของชาตินั้นๆ และรู้จักเปรียบเทียบสังคมของเรากับชาติ
อื่นด้วยวรรณกรรมนอกจากจะเป็นเครื่องให้ความบันเทิงใจ และสะท้อนภาพสังคมแล้วยังมี
ความสำคัญต่อชีวิตอีกประการหนึ่งคือให้ความรอบรู้แก่เราเพิ่มขึ้น บางทีการอ่านวรรณกรรม
ทั้งหลายนั้นเราอาจได้ความคิดใหม่ๆ ได้ความรอบรู้ใหม่ๆ เหมือนที่เราได้ท่องเที่ยวและเห็น
ภาพต่างๆ ด้วยตัวอักษรเป็นกำไรชีวิตที่ไม่รู้ตัว เป็นสิ่งที่เราไม่สามารถหาได้จากประสบการณ์
ด้วยตนเอง

วรรณกรรมมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชาวอีสาน ดังนั้น
วรรณกรรมจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์แทบทุกด้านอาจกล่าวได้ว่าสังคมมนุษย์ที่เจริญมีอารย
ธรรมและเทคโนโลยีในปัจจุบันนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวรรณกรรมทั้งสิ้นวรรณกรรมต่างมี
บทบาทความสำคัญและอิทธิพลไม่มากนักน้อย เช่น ฮิตคงอีสาน หรือที่นิยมเรียกกันว่า ฮิต
12 คลอง 14 ได้แสดงหลักจริยศาสตร์ ว่าด้วยบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ที่พึงประพฤติปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้แต่ละคน
สามารถมีชีวิตรอด มีความปลอดภัย มีความสุข และดำเนินไปสู่ชีวิตที่มีความหมาย ความจริง
ความดี และความมั่งคั่ง (จิรภัทร แก้วภู, 2541 : 2)

คุณค่าของวรรณกรรมการรู้จักคุณค่าทางปัญญาและจิตใจ วรรณกรรมมีส่วน
ผูกพันกับชีวิตเรา เรียกว่าเป็นส่วนผูกพันกับชีวิตเรื่องราวอันเป็นเนื้อหาสาระ บางส่วนก็เป็น
สิ่งให้คำแนะนำ หรือคำตอบปัญหาชีวิต เป็นเครื่องบำรุงใจ เพราะเป็นเครื่องสร้างปัญญาให้

คนรู้จักคบคิด แยกแยะเหตุผลถึงกรรมดีและกรรมชั่ว มีสิ่งใดเป็นเครื่องตอบสนองกรรมอันนั้น บางครั้งก็เป็นสิ่งสอนใจคนให้พ้นความหายนะ จึงถือว่าวรรณกรรมมีคุณค่าหากรู้จักใช้ประโยชน์รู้ว่าสิ่งใดควรยึดถือเป็นแบบอย่าง สำหรับวรรณกรรมอีสานที่ใช้ภาษาในการสื่อความหมายให้กับผู้อ่านเกิดความรู้เกิดสติปัญญาพร้อมทั้งเป็นการพัฒนาจิตใจให้ผู้ประพจน์ปฏิบัติในสิ่งที่ดีและเป็นกุศล โดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นในเรื่องของคติคำสอน สุภาษิต ในภาษาอีสานเรียก ฃญา ที่เกิดจากปราชญ์ชาวอีสานใช้พูดจากันในเชิงวาทศิลป์ในสมัยปู่ย่าตายาย แต่ในปัจจุบันแทบจะไม่ปรากฏนำมาพูดจากันเลยถึงพจจะมีบ้างก็มีเพียงในบางท้องถิ่นเท่านั้นแต่ก็มีจำนวนน้อยมาก คำว่า ฃญา เป็นคำที่ปราชญ์ทางภาษาไทยได้ให้คำนิยามไว้เทียบกับคำว่าปรัชญา เป็นคำจากภาษาสันสกฤต และปัญญาเป็นคำจากภาษาบาลีหมายความว่า ความรู้ ความรอบรู้ ความฉลาด หรือวิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้ และความเจริญ ตัวอย่างเช่น

อันว่า โมโห โทโสนี้ สิปาโตตกต่ำ
ให้ค่อยคิด ค่อยด้าน คำว่าให้มันนุ

ที่มีความหมายว่า เตือนให้มีสติอย่าพูดในเวลาทีโกรธ เพราะความโกรธเป็นรากเหง้าแห่งความชั่วร้ายให้พูดจากันแต่คำไพเราะอ่อนหวาน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น, 2552 : 1-3)

การเข้าถึงอารมณ์ของผู้แต่ง ความสำคัญในการเข้าถึงอารมณ์ของผู้แต่งเป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังตั้งแต่เด็กๆ อันนี้ก็ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางบ้านและทางโรงเรียนประกอบกัน เพื่อต่างฝ่ายต่างก็ต้องสนับสนุนให้เด็กตัดสินใจ ชอบอ่านวรรณกรรมทั้ง ให้คำแนะนำความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ว่าถ้อยคำที่ใช้ในวรรณกรรมมีความไพเราะและลึกซึ้งอย่างไรโดยฝึกอ่านเป็นทำนองเสนาะที่ถูกต้องเด็กๆ จะจำได้ติดมาจนโตเป็นผู้ใหญ่ ความรู้สึกทางอารมณ์จะค่อยๆ ซึมซาบไปเอง การวางอารมณ์ในวรรณกรรมเป็นจังหวะหนึ่งที่ทำให้วรรณกรรมมีชีวิตการมีชีวิตนั้นคือผู้อ่านสามารถเข้าถึงอารมณ์ของผู้แต่ง ยกตัวอย่างคนเราเมื่อต้องจากคนรักที่ดีเมื่อประสบเหตุการณ์ร้ายแรงก็ตีการแสดงออกทางอารมณ์ก็เป็นอย่างไร ผู้แต่งจะถอดอารมณ์นั้นใส่ตัวละครหรือบางครั้ง ผู้แต่งจะเป็นผู้แสดงอารมณ์เองถ้าหากว่าเป็นเรื่องประเภทนิราศ นอกจากนั้นยังรู้จักเลือกสรรถ้อยคำมาใช้ให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกทางอารมณ์คล้อยตามไปกับถ้อยคำเหล่านั้น อย่างเดียวกับการชมการแสดงละครต่างๆ ในบทบาททาง

อารมณ์ของผู้แสดง ผู้ชมย่อมเกิดอารมณ์รักหรือชังตามบทบาทนั้นๆ เช่น เรื่องมหาเวสสันดรชาดก เป็นเรื่องที่แสดงบุรพจริยาประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในชาติสุดท้ายแห่งความเป็นพระโพธิสัตว์ท้องเรื่องเต็มไปด้วยธรรมะปฏิบัติ และคติที่น่าสนใจไม่รู้ยู่ไม่น้อย จะพูดถึงทำนองเรื่องก็ไม่แพ้แก่นนิยายใดๆ รายการให้ความสนุกเพลิดเพลิน และเศร้าซึ่งแก่ผู้อ่านผู้ฟัง ที่มีความไพเราะซาบซึ้งถึงใจที่สุดชวนให้อ่าน ให้ผู้ฟัง สามารถจดจำได้ (วิรัช จำปามูล, 2496 : 33)

ในถิ่นภาคอีสาน เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ได้มีนักปราชญ์ประพันธ์ขึ้นเป็นทำนองเทศน์ไว้แล้วอย่างพิสดารเรียกว่าลำนหาชาติภาคอีสานที่ถ่ายทอดอารมณ์ หรือสุนทรีย์ภาพคือวรรณกรรมพระเวสสันดร ที่เป็นสำนวนอีสานนั้น นับว่าเป็นสำนวนที่เลิศพร้อมด้วยคำพูดดีนะลูกเล่นจนผู้ฟังต้องเคลิ้มไปกับอารมณ์ที่พระเทศน์ใส่เข้าไป ซึ่งมีเนื้อหาความไพเราะ คติและคาถาพัน แตกต่างกันไป โดยเฉพาะในสำนวนอีสานถือว่าเป็นเลิศที่นักวรรณคดีได้หยิบยกเป็นบทอ้างอิง หรือยกเป็นคติสอนใจอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะการแสดงอารมณ์ที่กล่าวถึงพระนางมัทรีด้วยความโศกเศร้าเสียใจและความอาลัยอาวรณ์ต่อกันหาชาติเมื่อครั้งไม่เห็นลูกที่ถ่ายทอดอารมณ์ในสำนวนภาษาได้อย่างเป็นเอกลักษณ์และชัดเจน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น, 2552 : 323)

ความสำคัญของวรรณกรรมในด้านที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม
 วรรณกรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นวรรณกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาทำให้เกิดความเชื่อดั้งเดิมพันเกี่ยวกับเทพเจ้า หรือนรก สวรรค์ เปลี่ยนเป็นความเชื่อเกี่ยวกับนรก สวรรค์ บาป บุญคุณ โทษ อันเกิดจากกรรม คือ การกระทำของคนผู้ใดย่อมกระทำความกรรมนั้นย่อมมีแก่ผู้กระทำมาแทนที่ การบวงสรวงมีกรรมเพราะกลัวในอำนาจของเทพเจ้าที่ไม่มีตัวตน และยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอยู่ปัจจุบัน และวรรณกรรมโดยทั่วไปมักเข้าใจกันว่าเป็นหนังสือที่คนส่วนมากในชาตินิยมยกย่องว่าเป็นหนังสือที่แต่งดีทำให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งมีความไพเราะทั้งการใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหารเป็นที่นิยมอ่านกันทุกยุคทุกสมัยและเป็นเรื่องที่ติดต่องิตใจของคนส่วนมากในชาตินั้นๆ (พรพรรณ ธารานุมาศ, 2542 : 1)
 ตัวอย่างเช่น วรรณกรรมทำเสียวสวาสดี ที่สมัยโบราณทำเป็นหนังสือผูกซึ่งเป็นวรรณกรรมอีสานที่มีเค้าโครงเรื่อง จากนิทานชาดก หรือนิทานต่างๆ ทางพุทธศาสนา เรื่องทำวเสียวสวาสดีนี้ก็เช่นเดียวกัน ดังมีข้อความปรากฏอยู่ในคำกลอนต่อไปนี้ (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2520 : 159)

ครั้งเมื่อปางก่อนพันองค์เอกสัพพัญญู ท่านผู้เป็นครูสอนสั่งคนทั้งค้าย
 พระอานนท์ถวายไหว้เทศนาสอนสั่ง หวังให้ตรัสสอนสั่งแจ่มแจ้งเบื่องบ่อนบุญ

นิทานเสียวสวาสดีเป็นนิทานที่มีการเสริมเติมแต่งเพื่อให้เกิดความน่าฟัง และให้ความ
 ความน่าสนใจ เพื่อที่ปุ่ย่าตายายนำไปเล่าให้แก่ลูกหลานฟัง ซึ่งเสียวสวาสดีเป็นวรรณกรรม
 อีสานที่มีเค้าโครงมาตั้งแต่เก่าสมัยโบราณ โดยที่ปราชญ์อีสานผู้มีความรู้ได้นำมาเขียนเป็น
 ภาษาหรือนำมาเล่าให้แก่ลูกหลานฟัง เพื่อให้เกิดความรู้เกิดปัญญาและเป็นแนวทางในการ
 ปฏิบัติ และยึดหลักธรรมที่ปรากฏในนิทานเสียวสวาสดี ไปประพฤติปฏิบัติตาม อีกทั้งยังเป็น
 การเสริมปัญญาในการแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ของชีวิต เพื่อให้สามารถดำเนินไปอย่างปกติ
 สุข และสร้างสังคมหรือชุมชนให้เกิดความสงบร่มเย็น (เดชวโร ภิกขุ (อินตา กวีวงศ์), 2546 :
 1)

สรุป

จากการศึกษาปรัชญาภาษาในวรรณกรรมอีสาน จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมอีสานมี
 อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนท้องถิ่นอีสาน ที่ปราชญ์ผู้เขียน ได้นำเสนอและถ่ายทอดจิต
 วิญญานทางความคิดให้แก่ชนรุ่นหลัง ได้นำไปประพฤติปฏิบัติ อีกทั้งวรรณกรรมอีสานยัง
 เป็นการสื่อสารมรดกทางภาษาที่ปรากฏในตัวละครหรือเนื้อเรื่อง ให้ได้เข้าถึงแนวคิดหลักของ
 วรรณกรรม ทั้งนี้วรรณกรรมอีสาน จึงเป็นวรรณกรรมที่ปลูกฝังจิตสำนึกของคนในท้องถิ่น
 อีสานให้มีความรู้ความเข้าใจ ในสิ่งที่ปรากฏ และเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในด้านการ
 ประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรม วรรณกรรมอีสานยังเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดความเชื่อ
 ค่านิยม จิตสำนึก และ ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่สืบทอดกันมา ภาษาอีสานจึงมีเอกลักษณ์
 และรูปแบบ ที่น่าสนใจ ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่น ที่มีความแพร่หลาย ภาษาอีสานจึงไม่เพียงแต่
 เป็นภาษาที่ใช้ในการสื่อสารแต่เมื่อนำมาเขียน หรือจารึกลงในวรรณกรรมอีสานของปราชญ์
 ผู้รู้ จึงมีสำนวนโวหารที่สละสลวย อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น
 อีสานได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. (2520). ของดีอีสาน. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- จิรภัทรแก้ว. (2541). มหาภคย์อีสาน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2556). ฮีตสิบสองคองสิบสี่ในคำสอนอีสาน. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น.
- ธวัช ปุณโณทก. (2525). วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- เตชวโร ภิกขุ (อินตา กวีวงศ์). (2546). นิทานพื้นบ้านอีสาน. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติ.
- เบญจมาศ พลอินทร์. (2525). แง่คิดจากวรรณคดีและวรรณกรรม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- พรพรรณ ธารานมาศ. (2542). วรรณคดีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระราชอุปเสนาภรณ์. (2558). โสมของดีประเพณีอีสาน. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติ.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น. (2552). สุตยอติวรรณกรรมอีสาน. ขอนแก่น: พระธรรมขันธ์.
- วิรัช จำปามูล. (2496). คำกลอนมหาเวสสันดรชาดก ภาคอีสาน. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติ.
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น. (2537). การอนุรักษ์มรดกไทยภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น. ขอนแก่น: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น.
- โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. (2558). ปรัชญาภาษา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. ผนวชาธิตอีสาน. (2556). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น.
- _____. (2556). ฮีตสิบสองคองสิบสี่ในคำสอนอีสาน. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น.
- Prameun Phimsem. (2009). Language and local literature. (2nd ed.). Khon Kaen: Finance Nana Tham.